

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657

Височан О.С.доктор економічних наук,
професор кафедри обліку та аналізу
Національного університету «Львівська політехніка»**РЕОРІЄНТАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В СИСТЕМІ
«СУБ'ЄКТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ – КОРИСТУВАЧ»**

У статті розроблено концептуальні засади реорієнтованої моделі узагальнення облікових даних, виходячи з концептів інтерпеляції, індивідуальності та ініціативності користувачів, яка передбачає формування Єдиної системи облікової інформації. Проведено критичний аналіз якісних характеристик облікової інформації (зрозумілість, доречність, достовірність та порівнюваність) з точки зору їх важливості, а також можливості дотримання на сучасному етапі розвитку бухгалтерської фінансової звітності. Досліджено трансформацію періодичності, як базового принципу формування фінансової звітності, при реорієнтації звітності на запити користувача. Зроблено висновки щодо напрямів можливого вдосконалення новітньої парадигми бухгалтерської фінансової звітності в умовах динамічного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: фінансова звітність, облікова інформація, користувач облікової інформації, якісні характеристики звітності, профіль користувача облікової інформації, Єдина система облікової інформації.

В статье разработаны концептуальные основы реориентированной модели обобщения учетных данных, исходя из концептов интерпелляции, индивидуальности и инициативности пользователей, которая предусматривает формирование Единой системы учетной информации. Проведен критический анализ качественных характеристик учетной информации (понятность, уместность, достоверность и сопоставимость) с точки зрения их важности, а также возможности соблюдения на современном этапе развития бухгалтерской финансовой отчетности. Исследовано трансформацию периодичности, как базового принципа формирования финансовой отчетности, при реориентации отчетности на запросы пользователя. Сделаны выводы относительно направлений возможного усовершенствования новейшей парадигмы бухгалтерской финансовой отчетности в условиях динамичного развития информационно-коммуникационных технологий.

Ключевые слова: финансовая отчетность, учетная информация, пользователь учетной информации, качественные характеристики отчетности, профиль пользователя учетной информации, Единая система учетной информации.

Постановка проблеми. У сучасній парадигмі облікової науки та практиці, мета ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, як його завершального процесу, сформульована достатньо чітко – надання заінтересованим користувачам інформації, якій притаманні конкретні якісні характеристики, для прийняття ними рішень. Однак досі актуальним залишається питання щодо здатності існуючого формату фінансової звітності забезпечувати зростаючі потреби користувачів у якісному інформаційному продукті. Відповідь на це питання можна отримати лише проаналізувавши вимоги до звітних показників, орієнтуючись на споживацькі очікування.

Серед основних обмежень, наведених у монографії [1, с. 53-54], які перешкоджають розвитку традиційної бухгалтерської звітності

та повинні бути усунуті шляхом запровадження сучасних методичних, організаційних та технічних засобів, звертають на себе увагу три:

– досить вузька орієнтація традиційної системи бухгалтерської звітності, внаслідок чого виникає необхідність у забезпеченні орієнтації на більш широкий спектр потреб користувачів. Розробники стандартів стверджують, що фінансова інформація, необхідна інвесторам, як правило також задовольняє потреби й інших користувачів. Але розкриття в звітності показників, що відображають необхідну інвесторам одержану вигоду, не відповідає вимогам, що пред'являються від імені всіх заінтересованих сторін, чиї інтереси проголошені в нових моделях звітності;

– неможливість відображення традиційною звітністю майбутніх змін в фінансовому стані

підприємства. Історично сформовані фінансові показники, відображені в звітності, є запізнілими індикаторами, а не показниками про майбутній фінансовий стан компанії. Навіть реформатори, які підтримують погляди традиціоналістів щодо запитів інвесторів, стверджують, що інвесторам недостатньо інформації із фінансової звітності для прийняття інвестиційних рішень;

– орієнтація лише на підсумкові показники. Традиційна система бухгалтерської звітності стимулює менеджерів, інвесторів, аналітиків і коментаторів зосереджуватися на зведених показниках надходжень, які визначаються за досить короткостроковий період, що дозволяє займатися «грою в прибуток».

Як бачимо, всі вони пов'язані із проблемою виключення користувача із процесу формування звітності, а також вказують на наявність певних недоліків у якості інформації, продукованої традиційною системою фінансової звітності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці теоретико-методологічних та організаційних аспектів формування бухгалтерської фінансової звітності присвячені роботи багатьох вітчизняних дослідників: К.В. Безверхого, Т.В. Бочулі, Л.В. Гнилицької, О.А. Зоріної, Т.В. Давидюк, М.В. Корягіна, Р.О. Костирка, А.С. Крутової, П.О. Куцика, Н.О. Лоханової, А.В. Озеран, О.М. Петрука, М.А. Проданчука, П.Я. Хомина та ін. Все ж, зауважимо, що єдність у наукових поглядах щодо напрямку подальшого розвитку системи фінансової звітності в Україні відсутня.

Мета статті. В роботі основним завданням виокремимо розробку концептуальних засад реорієнтованої моделі узагальнення облікових даних, виходячи з концептів інтерпеляції, індивідуальності та ініціативності користувачів (споживачів), що передбачає формування Єдиної системи облікової інформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цінність фінансової звітності, не в останню чергу, визначається якістю інформації, яка в ній присутня. Розділом III НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» встановлено чотири основні якісні характеристики звітності: зрозумілість (дохідливість), доречність, достовірність та порівнюваність (зіставність) [2]. Проведемо критичний аналіз цих характеристик з точки зору їх важливості, а також можливості дотримання на сучасному етапі розвитку бухгалтерської фінансової звітності.

Зрозумілість (дохідливість) вказує на розуміння та однозначне тлумачення інформації, яка наводиться у звітності, користувачами, за умови, що останні мають достатні знання та зацікавлені у її сприйнятті.

На практиці ж, часто, різні користувачі можуть трактувати одну і ту ж інформацію, наведену у звітності, по-різному. Для одного, наявність значних обсягів грошових коштів на рахунках підприємства буде вказувати на низьку ефективність їх використання, для іншого – засвідчуватиме стабільний фінансовий стан суб'єкта. Сприйняття – це складаний психо-фізіологічний процес, який залежить, в першу чергу, від знань та досвіду людини. На точність та змістовність сприйняття користувачем фінансової звітності напряму впливає його обізнаність із початковими даними, на основі яких формувались узагальнюючі статті. Таким чином, апперцепція звітності, тобто її сприйняття на основі попереднього досвіду, власних інтересів, набутих знань, нормативних установок тощо, призводить до того, що формуючи її бухгалтер не може гарантувати однозначність тлумачення інформації різними групами споживачів чи індивідуальними користувачами.

Доречність – здатність інформації, наведеної у фінансовій звітності, впливати на рішення користувачів.

Дотримання цієї якісної характеристики фактично унеможливує використання універсальних підходів до формування звітних показників, оскільки вони не враховують ані особливості користувачів, ані специфічність умов розвитку кожного суб'єкта господарювання. Як результат, важко встановити, наскільки цінною була звітна інформація для досягнення встановленої мети чи при вирішенні конкретних управлінських завдань. Фактично, проблемою є те, що поняття доречності має чітко виражений ситуативний та особистісно-психологічний характер, тобто її вплив залежить як від конкретних умов діяльності, так і від особи користувача. Окрім цього, на доречність може впливати зміст і характер самого повідомлення, яке продукує суб'єкт бухгалтерського обліку у форматі фінансової звітності, а це, в свою чергу, може спонукати продуцента до маніпулювання інформацією з метою впливу на кінцеве рішення користувача (одержувача).

Достовірність вказує на неприпустимість помилок та перекручень у звітності, які, в подальшому, здатні вплинути на рішення користувачів.

Насправді ж, за будь-яких умов, дотримується правило, що будь-яка узагальнена інформація, апіорі, не більш достовірна, аніж дані, на основі яких вона сформована, тобто неможливо сформулювати достовірний звіт на основі неправильної вхідної інформації. Це пов'язано з тим, що узагальнення – це додаткова ітерація в багатоступеневому інформаційному процесі, на кожному з етапів якого можливим є допу-

щення помилок та викривлень. Відповідно, чим більше операцій відбувається з даними після їх первинного опрацювання, тим більший ризик порушення достовірності кінцевого результату. Крім того, на етапі формування звітності різко зростає ризик навмисного спотворення інформації зі злочинною метою.

Поняття достовірності та доречності тісно пов'язані із суттєвістю облікової інформації, тобто граничної величини відхилення, яке допустиме у фінансовій звітності. Відношення до суттєвості також варіюється, виходячи із індивідуальних міркувань бухгалтера та користувачів, а також може обмежуватись нормативно. Як вірно зазначає А.В. Озеран, «тільки користувач фінансових звітів має право визначити рівень суттєвості інформації. Оскільки фінансова звітність має досить широке коло користувачів, кожен з них має різне уявлення про рівень суттєвості. Так, для існуючих інвесторів компанії суттєвою є інформація про результати діяльності підприємства, динаміку прибутку і реальність активів. Для потенційних інвесторів суттєвою буде інформація про фінансову стійкість підприємства, потенційні зміни попиту на вироблену продукцію, рентабельність вкладень і реальність інвестиційних проектів» [3, с. 310].

Порівнюваність (зіставність) передбачає можливість для користувачів порівнювати показники фінансових звітів одного підприємства за різні періоди (горизонтальна зіставність), а також різних підприємств за один і той самий часовий відрізок (вертикальна зіставність). Однак така можливість далеко не завжди означає корисність. А без останньої будь-яке порівняння звітних даних позбавлене сенсу.

Як вірно зазначено у класичній роботі М.А. Болюха та ін. [4], з метою отримання обґрунтованих висновків під час порівняння необхідно враховувати умови порівнянності показників, оскільки порівнювати можна тільки якісно однорідні величини.

Цінність порівняння як одного з головних прийомів аналізу зменшується із укрупненням зіставлюваних показників. Дані синтетичного обліку менш придатні для порівняння аніж дані аналітичного, оскільки зазвичай включають значну номенклатуру різнорідних об'єктів дослідження, а також можуть використовувати нетотожні методики їх узагальнення. Напр., достовірність висновків щодо рівня зношуваності двох об'єктів основних засобів з однаковими технічними характеристиками, введеними в експлуатацію різними підприємствами в один і той самий час буде вищою, аніж щодо всієї сукупності таких активів, узагальнених у групі «Машини та обладнання». В свою чергу,

рішення, прийняті ґрунтуючись на даних, отриманих шляхом порівняння фінансово-економічних показників із середньогалузевими чи показниками інших суб'єктів без врахування факторів середовища і особливостей їх функціонування, часто характеризуються значною ризиковістю та низькою ефективністю.

Таким чином, зіставність показників, побудованих на основі узагальнених облікових даних, в динаміці, без деталізованого аналізу, може призвести до хибних висновків.

Отже, на сучасному етапі розвитку бухгалтерської фінансової звітності, забезпечення її якості залишається важливою науково-методологічною проблемою. Її вирішення, на наш погляд, можливе завдяки поступовому зміщенню пріоритетів стосовно методу формування, формату представлення та термінів отримання підсумкової облікової інформації від суб'єкта бухгалтерського обліку до користувача або одержувача (реципієнта).

В ідеалі, користувач повинен самостійно отримувати облікову інформацію, відповідно до сформованих ним інформаційних запитів, у тій формі і обсягах, які йому необхідні, а також з достатнім рівнем деталізації і в строки, які забезпечать максимально ефективно вирішення управлінських задач. Технічно, цього можна досягти створивши Єдине сховище облікової інформації (ЄСОІ), куди дані експортуватимуться від суб'єкта бухгалтерського обліку і з якого авторизований користувач зможе одержувати інформацію, виходячи із попередньо сформованого ним запиту в режимі онлайн-доступу. Облікові дані в сховищі повинні бути деталізовані настільки, щоб повністю задовольнити інформаційні вимоги користувачів, виходячи з їх індивідуальних профілів та дозволів доступу. ЄСОІ повинна забезпечувати цілісність, збереження, структурованість, предметну орієнтацію облікових даних, а також дозволяти створювати запити будь-якого рівня складності та з охопленням різних часових діапазонів.

Процес реалізації бухгалтерським обліком інформаційної функції для прийняття управлінських рішень з використанням ЄСОІ представлено на рис. 1.

Адмініструванням ЄСОІ повинен займатися державний орган, створений при Міністерстві фінансів або Державній службі статистики.

Оскільки запити користувачів індивідуальні, то й відповіді на них ЄСОІ повинні формуватися за індивідуальним принципом, виходячи із профілю споживача та критеріїв запиту. Ідея мультиваріантності звітних показників для забезпечення різнорідних потреб користувачів не нова. Вона простежується в роботах

Рис. 1. Процес реалізації інформаційної функції бухгалтерським обліком при використанні ЕСОІ

Власна розробка

С.Ф. Голова [5], Т.В. Бочулі та К.В. Безверхого [6] й інших дослідників.

Профіль споживача облікової інформації – сукупність характеристик, які його однозначно ідентифікують, спонукають до створення інформаційних запитів та служать засобом для оцінки рівня задоволення інформаційних потреб [7, с. 162]. Профілювання споживачів є важливою управлінською задачею, розв'язання якої дозволяє систематизувати їх інтереси, моделювати можливі сценарії запитів та забезпечити умови для розмежування прав доступу до сховища облікової інформації.

Використання запропонованого механізму, серед іншого, суттєво видозмінить періодичність, як базовий принцип формування фінансової звітності. У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, динамічної зміни умов зовнішнього середовища, пришвидшення ділової активності підприємств, необхідності оперативного реагування на ризики фінансово-економічної природи, отримання облікової інформації періодично, а не на постійній основі, є неприпустимим. Така інформація стає неактуальною та може використовуватись в основному для оцінки правильності вже прийнятих рішень у минулому, а не для підтримки рішень, що приймаються у теперішньому часі і спрямовані на майбутнє. Це суттєво знижує цінність системи бухгалтерського обліку, як продуцента корисної інформації для забезпечення управлінського процесу. Реалізація технології ЕСОІ з використанням онлайн-засобів доступу до облікових даних дозволить нівелювати негативні наслідки регулярного систематичного

подання фінансової звітності, а також, в ідеалі, трансформувати принцип періодичності у принцип постійності.

Реорієнтація фінансової звітності від можливостей суб'єкта бухгалтерського обліку, обмежених нормативними вимогами та рекомендаціями, до вимог користувача, продиктованих потребами управління, дозволить якісно підвищити можливості аналізу її показників. Необхідна деталізація забезпечить об'єктивне підґрунтя для прийняття ефективних рішень через використання аналітичного інструментарію до максимально достовірних та актуальних даних. В свою чергу, бухгалтер підприємства позбудеться значного обсягу рутинної роботи, пов'язаної з узагальненням вхідної облікової інформації, що дозволить інтелектуалізувати працю, перетворить його на безпосереднього учасника управлінського процесу, створить умови для професійного та особистісного зростання.

заяція забезпечить об'єктивне підґрунтя для прийняття ефективних рішень через використання аналітичного інструментарію до максимально достовірних та актуальних даних. В свою чергу, бухгалтер підприємства позбудеться значного обсягу рутинної роботи, пов'язаної з узагальненням вхідної облікової інформації, що дозволить інтелектуалізувати працю, перетворить його на безпосереднього учасника управлінського процесу, створить умови для професійного та особистісного зростання.

Висновки. У якості висновків сформуємо три взаємозв'язаних твердження щодо напрямів розвитку бухгалтерської фінансової звітності на найближчу перспективу, які можна узагальнити під умовною назвою «Концепція 3I»:

Твердження 1 (концепт інтерпеляційної пріоритетності користувача). Якщо основною метою звітності є надання користувачу інформації з чітко встановленими якісними характеристиками, то і вимоги до формату представлення та обсягів такої інформації повинен диктувати сам користувач.

Твердження 2 (концепт індивідуальності запитів користувача). Оскільки запити користувача індивідуальні і залежать від його особистих потреб, вигода від використання стандартизованих, уніфікованих показників звітності – менша, ніж персоналізованих.

Твердження 3 (концепт ініціативності користувача у формуванні звітних даних). Користувач повинен самостійно, з використанням спеціалізованих програмних засобів, на основі наявних масивів облікової інформації, сформованих суб'єктом бухгалтерського обліку, отримувати інформацію, придатну для вирішення поставлених завдань.

Список використаних джерел:

1. Корягін М.В. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності : монографія / М.В. Корягін, П.О. Куцик. – Київ: Інтерсервіс, 2016. – 276 с.
2. Про затвердження Національного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73.
3. Озеран А.В. Суттєвість та її вплив на доречність і достовірність фінансової звітності / А.В. Озеран // Фінанси, облік і аудит. – 2011. – Вип. 17. – С. 309-316.

4. Економічний аналіз: навч. посібник / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбаток та ін. ; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.

5. Голов С.Ф. Теорія багатоцільового бухгалтерського обліку / С.Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2011. – №4. – С. 3-13.

6. Бочуля Т.В. Отчетность в поливариантном учете для внутреннего управления и внешнего регулирования экономики / Т.В. Бочуля, К.В. Безверхий // Международный бухгалтерский учет. – 2014. – № 37 (331). – С. 51-63.

7. Височан О.С. Трансформація інформаційної функції бухгалтерського обліку як відповідь на виклики сучасної економіки / О.С. Височан, І.Р. Кіш // Бізнес Інформ. – 2016. – №3. – С. 160-165.

Vysochan O.S.

REORIENTATION OF THE FINANCIAL STATEMENT IN THE SYSTEM «SUBJECT OF ACCOUNTING – USER»

The value of financial statement not least of all is determined by a quality of information, which it contains.

In practice, different users can understand and interpret the same information given in a statement differently. Perception is a complex psycho-physiological process that depends first of all on knowledge and experience of a person. Accuracy and meaningfulness of understanding by the user of the financial statement are directly influenced by his familiarity with initial data that lies in the basis of summarizing articles.

Compliance with qualitative characteristics of relevance actually makes using universal approaches to the formation of reporting indicators impossible as they take into account neither features of users, nor specificity of conditions of development of each economic entity. Actually, a problem consists in the fact that the concept of relevance has a clearly expressed contextual and personal-psychological character, i.e. its influence depends both on concrete operating conditions and a user's personality.

An attention is paid to the fact that in any conditions, the rule is observed – any generalized information a priori no more reliable than the data on which it is formed, i.e. it is impossible to form a credible report based on the wrongful source information. Accordingly, the more there are operations with data after their primary processing, the higher the risk of misreporting of the end result.

A value of comparison as one of the main methods of analysis decreases with the enlargement of comparing indicators. Data of synthetic accounting are less useful for the comparison rather than data of analytical one as it usually includes a considerable variety of heterogeneous objects of research and also can use unidentical methods of generalization.

In our view, a user has to obtain accounting information by himself, in accordance with formed by him information requests, in that form and volumes that he requires, as well as with a sufficient level of detail and within the time limits, which will ensure the most efficient solution of managerial tasks. Technically, it can be achieved by creating Joint Accounting Data Storage wherein data will be exported from a subject of accounting and that will be able to provide information to authorized user taking into consideration the user's previously formed request in the mode of online access.

Let us forms three interrelated assertions concerning directions of development of financial statement for the short-term – «Concept 31»:

The concept of interpellation user priority – if the main purpose of the statement is to provide the user with information with clearly determined qualitative characteristics, then requirements to the presentation format and volumes of such information should be determined by the user personally.

The concept of individuality of user requests – as user requests are individual and depend on the user's personal needs, a benefit of using standardized, unified accounting indicators is less than in the case of personified indicators.

The concept of user initiative in the reporting data generation – the user should obtain information useful for problem-solving independently, by using specialized software, on the basis of available accounting data arrays formed by a subject of accounting.

Keywords: financial statement, accounting information, user of accounting information, qualitative characteristics of statement, accounting information user profile, Joint Accounting Data Storage.